

Mária Šimková

Slovenský národný korpus JÚLŠ SAV

marias@korpus.sk

Predložky s časovým významom v slovenčine a v češtine

Na vyjadrenie časových významov slúžia v jazyku rôzne prostriedky, v rámci lexikálnych prostriedkov aj predložky. Predložkové systémy a podsystémy zároveň predstavujú dôležitú tému v oblasti porovnávacích výskumov, zisťovania jazykových univerzálií, ako aj zhôd a rozdielov v príbuzných jazykoch. V príspevku porovnáваме podsystém predložiek s časovým významom v slovenčine a v češtine na základe slovníkových a gramatických opisov a na základe fungovania v rovnakých textoch v paralelnom slovensko-českom a česko-slovenskom korpuse.

Slovenčina a čeština disponujú pomerne stabilným a do značnej miery podobným inventárom prvotných predložiek (napr. *do, z, v, na, k, u, s, pred/před, za, po, o*), viaceré z nich slúžia aj na vyjadrenie časových vzťahov. Ich konkrétne významy a použitia však nie sú v týchto jazykoch vždy totožné, napr. sl. *o chvíľu* – čes. *za chvíli*, sl. *o šiestej* – čes. *v šest*, čes. *o Vánocích* – sl. *na Vianoce, cez Vianoce*. Kým „o Vianociach“ v časovom význame (= počas Vianoc) sa v slovenčine nepoužíva, predložkové spojenia „za chvíľu, za hodinu, za tri minúty sedem“ môžeme zaradiť medzi kontaktové javy, ktoré slovenskí hovoriaci používajú, hoci sú sústavne upozorňovaní, aby na dané vyjadrenie časového významu uplatňovali náležitú predložku *o*. Zároveň však v slovenčine funguje v časovom význame aj predložka *za*, ktorou sa vyjadruje v spojení s niektorými substantívami v G časový priebeh (*za noci, za mlada*) a v A časový rozsah (*urobiť niečo za chvíľu* = rýchlo // *prísť o chvíľu* = po uplynutí chvíle).

V obidvoch jazykoch sa časové významy môžu vyjadrovať predložkovými väzbami aj príslovkovými výrazmi utvorenými pomocou predpôn (napr. *za rána, zrána*). V paralelných korpusoch sa neraz vyskytuje kríženie potenciálnych zhodných ekvivalentov v rovnakých textoch, napr. oproti sl. *za rána* je čes. *zrána*, sl. *k večeru* – čes. *navečer* a opačne oproti sl. *zrána* je čes. *za rána*, sl. *podvečer/navečer* – čes. *k večeru*. Môžeme pri týchto prípadoch uvažovať o snahe prekladateľa nepoužiť v preklade formálne rovnaký

jazykový prostriedok, hoci je systémový aj funkčný (v slovenčine a češtine ako blízkopríbuzných jazykoch je takýchto slov značné množstvo), ale aspoň trochu odlišiť, variovať preklad oproti originálu.

V rámci druhotných predložiek sledujeme výraznejšiu tendenciu k diferencovanosti, keď oproti jednému výrazu v jednom jazyku stoja/používajú sa viaceré výrazy alebo opisné spôsoby, alebo aj nulové vyjadrenia v druhom jazyku. Napr. na mieste predložky *počas*, ktorá sa v tejto forme vyskytuje iba v slovenčine, sa v paralelných českých textoch nachádzajú predložky a spojenia *v(e)*, *za*, *během*, *při*, *Ø*, *po čas*, *mezi*, *o*. K uvedeným českým predložkám existujú v spisovnej slovenčine príslušné pendanty okrem kontaktového „behom“, ktoré v časovom význame odporúčajú slovenské slovníky nahradiť slovenskými predložkami v *priebehu*, *počas*, *cez*, *za*. Pri prekladoch nastávajú aj situácie, keď výpoveď v origináli neobsahuje časovú predložku, autor pracuje s významom miery, no prekladateľ vsunutím časovej predložky posunie význam výpovede:

V treskúcej zime , v ktorej dokonca zamrzol Dunaj tak , že sa po ňom dalo prejsť , zvolil snem za uhorského kráľa Mateja Huňadyho , zvaného Korvín , podľa havrana v znaku . -- V třeskuté zimě , během níž dokonce zamrzl Dunaj tak , že se po něm dalo přejít , zvolil sněm za uherského krále Matyáše Hunyada , zvaného Korvín , podle havrana ve znaku .

Pre slovenčinu typické podvojnú (*poza*, *popred*), ba aj potrojnú predložky (*spopod*, *spopred*) nemajú spravidla v českom jazyku zodpovedajúci jednoslovný ekvivalent, v prekladoch slovenských textov do češtiny sa musia nahrádzať jednoduchými predložkami alebo rôznymi opismi:

*Julčine věty v ňom znovu najprv nechtíac přivolávali pachy **spred** desátročí ... -- Julčiny věty mu znovu , zprvu nechtěně přivolávaly pachy staré několik desetiletí ...*

....